SURINAAMS NEDERLANDSE PLANTE- EN DIERENAMEN
EN HUN HERKOMST

Men spreekt in Suriname anders Nederlands dan in Nederland. Dat geldt voor alle aspecten van de taal, zoals de woordenschat, de grammatica, de syntaxis en de uitspraak. Of gesproken kan worden van een Surinaams dialect blijft hier buiten beschouwing, we stellen slechts vast dat er een Surinaams Nederlands bestaat.

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van dieren en planten die in het Surinaams Nederlands (SN) en het Algemeen Beschaaft Nederlands (ABN) verschillend worden aangeduid en dieren en planten die in het SN met een woord worden aangeduid dat ook in het ABN voorkomt maar daar iets anders betekent, terwijl ze in het ABN geen naam hebben. Dit betekent dus o.m. dat een diernaam als *katoenvogeltje* en een plantenaam als *maripa* niet worden genoemd: het betreft organismen voor welke geen ABN naam bestaat, terwijl deze woorden op zich in het ABN geen betekenis hebben. Daarentegen zijn wel opgenomen namen als *zoutje* (soort kwal) en *waterkanon* (soort plant), omdat die woorden wel in het ABN voorkomen, maar met een andere betekenis, terwijl het ABN voor deze organismen geen eigen woord heeft.

Wat hun herkomst aangaat: veel SN namen zijn leenwoorden uit andere talen, al of niet vernederlandst. Onder deze is de grootste groep afkomstig uit Surinames eigen creolentaal, die de *lingua franca* van het land geworden is. Deze taal, die vroeger bekend stond als *taki-taki* of Neger-Engels, wordt tegenwoordig *Sranan-tongo* genoemd, of kortweg *Sranan* (S).

Vele *Sranan* woorden gaan terug op het Engels (E) en het is bij een aantal vernederlandste woorden moeilijk uit te maken of ze rechtstreeks uit het Engels dan wel via het *Sranan* in het SN terecht gekomen zijn.

Na die van het *Sranan* en het Engels is de rol van het Karaïbisch (K) het grootst.

De hieronder onderscheiden categorieën sluiten elkaar op grond van hun omschrijving niet geheel uit. Een categorie moet dan ook steeds opgevat worden als bestaande uit de woorden die aan de omschrijving voldoen, voor zover ze niet ook al aan de omschrijving van een eerder genoemde categorie voldeden en daar genoemd werden.

Ook deze rangschikking blijft een schematisering, die geen recht doet aan allerlei ingewikkelder gevallen die juist tot de interessantste behoren. Zie bijvoorbeeld wat hierboven gezegd is over de relatie tussen het *Sranan* en het Engels. Aan zo'n geval, ondergebracht bij de categorie in welke het het best lijkt te passen, wordt een extra woordje gewijd, òf het is opgenomen in de restgroep achteraan.

De schrijfwijze van het *Sranan* volgt de *Woordenlijst van het Sranan-tongo* (1961), die van het Nederlands de *Woordenlijst van de Nederlandse taal* (1954).

ABN = Algemeen Beschaafd Nederlands
S = Sranan

E = Engels

SN = Surinaams Nederlands
K = Karaïbisch

ONVERANDERD SRANAN

Dieren

Het doodskopaapje wordt *monkimonki* genoemd, de kapucijnapen *keskesi*. De naam van het rolstaartbeertje is *net'keskesi*, wat ongeveer nachtaapje betekent. De twee ottersoorten (een *Pteronura*- en een *Lutra*-soort) noemt men *watra-dagoe*, d.i. waterhond, een naam die wel afkomstig zal zijn van het oud-Engelse *water-dog*. Het wasbeertje (een andere soort dan de bekende Noordamerikaanse) heet *krab'dagoe*, d.i. krabbenhond.

Bekende vogels uit het bos zijn de *kamikami* (van K *agami*), de trompetvogel, en de *anamoe's*, bospatrijzen, die in Nederlandse dierentuinen als tinamou of tinamoe worden aangeduid. Ik vermoed, dat al deze woorden teruggaan op hetzelfde Indiaanse woord. Onvervalst *Sranan* is weer *ting'fowroe-granman* voor koningsgier, wat betekent: opperhoofd van de *stinkvogels* (zie *stinkvogel*).

Iedere Nederlander zal de 'Surinaamse *Alcidinidae* ijsvogels noemen; de Surinamer noemt ze *fis'man*, d.i. visser. Evenzo zijn de Surinaamse vertegenwoordigers van het geslacht *Caprimulgus*, die men *boetaboeta* noemt (evenals nog enige verwante soorten), net als de Nederlandse: nachtzwaluwen.

De *king* (een klanknaboetsing) is de zwarte tanager, terwijl we in het ABN alle soorten *aka* roofvogels noemen. *Aka* kan ontleend zijn aan het Engelse *hawk*, maar ook moet bedacht worden dat het in het *Sranan* tevens haak en hebzucht betekent.

Slangen: *aboma* (afkomstig van een Westafrikaans woord) is anakonda, *makaslang* of *maka* (= doorn) is bushmaster en *swipi* zweepslang.

De soepschildpad heet *krapé*. Van de lederschildpad worden op grond van de vorm van de rugschildjes twee vormen onderscheiden: de *aikanti* ('achtkant') en de *siksikanti* ('zeskant'). De harder (of aarder, een vis) is *kweriman* ('kliever'), een *fjoffo* is een wants, i.h.b. een bedwants of wandluis, en een *sika* een zandvlo.

Planten

Enige waterplanten: *doksi-wiwiri* ('eendebled') is kroos (enige soorten Lemnaceae), *pankoekoe-wiwiri* ('pannekoekbled') is waterlelie (enige soorten *Nymphaea*) en *watramama-bobi* (borst van de *watramama*, een watergeest) is waterhyacint.

Enige vruchten: *manja(boom)* is mango, *markoesa* is (de vrucht van) enige soorten passiebloem.

Verder: *injisopo* ('Indianezeep') is mauritiusshennep, *mangro* is mangrove en alle boomwurgers heten *abrasa* (*a brasa* = hij omarmt).

VERNEDERLANDST SRANAN

NB.: De k in het achtervoegsel *ki* in het *Sranan* heeft een klank die ligt tussen k en tj. De uitspraak van *ki* komt tje dus zeer nabij.

Dieren

Sagoewintje (S *sagoewenki*) is roodhand-zijdeaapje. Onions (1967) voert het Engelse *sagoin* via het Frans en het Portugees terug op *sagui*, dat in het Guarani, een Indianentaal uit Brazilië, de naam is van een aantal kleine apesoorten.

De dwergmiereneter wordt *likan* genoemd, van het *Sranan* *lek'anoe* (*leki* = likken, *anoe* = hand).

Anaatje (S *anaki*) is een soort taling (*Anas bahamensis*), *doks* (S *doksi*) is eend in het algemeen, waaronder *bosdoks* (S *boesidoksi*) de muskuseend.

Powies (S *powisi*, wat ook veel in het SN gebruikt wordt) is de gekuifde hokko. NB: De Karaïbische naam voor deze vogel is *woko*. De kolibries heten *kortje* (S *korki*).

Een geheel Nederlandse klank treffen we aan bij: *blauwtje* (of *blauwfoortje*, S *blawki* of *blawforki*) voor blauwe tanager, *timmerman* (S *temreman*) voor specht en *stinkvogel* (S *ting'fowroe*) voor zwarte aasgier. In het laatste geval betwijfel ik of het *Sranan* woord bestond vóór het SN woord. Dat geldt ook bij *Spaanse vrouw* (of *Spaanse dame*, S *spansfrow*), dat bidsprinkhaan betekent.

Planten

Ten aanzien van alle hieronder te noemen gevallen doet zich dezelfde vraag voor als hierboven bij *stinkvogel* en *Spaanse vrouw*: is het SN woord ontstaan uit het *Sranan* woord? We kunnen slechts vaststellen dat beide woorden bestaan, voor het moment weten we niets over de historie van hun relatie.

Drie marktprodukten: *kousebandje* (S *kowsbanti*) is een snijboon die een cultuurvorm is van *Vigna sinensis* (Papilionaceae), *soepgroente* (S *soepoe-wiwiri*) is iets anders dan in het ABN, nl. selderie, en *vleesgroente* (S *meti-wiwiri*) is peterselie.

Waterkanon (S *watra-kanoe*) is het geneeskruid *Ruellia tubiflora* (Acanthaceae).

Er zijn twee siergewassen: de *matrozenroos* (S *matrosi-rowsoe*), in het ABN hibiscus of Chinese roos (*Hibiscus rosa-sinensis*, Malvaceae) geheten, en de *vieruursbloem* (S *fojoeroe-bromki*), de nachtschone. Het is ook denkbaar, dat de laatste twee woorden beide vertalingen zijn van het Engelse *four o'clock flower*.

KARAÏBISCHE WOORDEN, OVERGENOMEN IN EN EVENTUEEL AANGEPAST AAN HET SRANAN

Het *Sranan* heeft een aantal dierenamen overgenomen van de Karaïben, de grootste Indianenstam van Noord-Suriname. Uiteraard worden hier, evenals bij de vorige categorieën, alleen de dieren genoemd die ook in het ABN een (andere) naam hebben.

Zuiver Karaïbisch bleven: *kwata* (zwarte slingeraap), *pakira* (halsband-pekari), *aira* (taira; deze naam komt duidelijk van hetzelfde Indiaanse woord; de combinatie doet denken aan *anamoe* en *tinamoe*; zie aldaar), *awari* (opossum, buidelrat), *kapasi* (gordeldier), *koekakè* (toekan), *sipari* (ev. S. *sipari*, pijlstaartrog) en *koepari* (teek).

Een kleine verandering ondergingen: *kapoewa* (K *kapiwa*, waterzwijn), *kwaskwasi* (K *kwaskiwasi* of *kwasi*, neusbeer) en *pingo* (K *poindo* of *poeingo*, pekari).

Vele soorten reiger heten in het *Sranan* *sabakoe*, terwijl het Karaïbisch *sawakoe* alleen betrekking heeft op de kleine soorten.

NAMEN DIE IN HET ABN AAN EEN ANDER DIER OF EEN ANDERE
PLANT GEGEVEN WORDEN

Deze grote groep, die vooral onder de plantennamen rijk vertegenwoordigd is, is zeer interessant. Zowel bij de dieren als bij de planten kunnen nog weer twee ondergroepen onderscheiden worden, nl. één van namen behorende bij organismen die ook in het ABN een naam hebben en één waarbij dat niet zo is.

Vele namen corresponderen met een *Sranan* naam die erop lijkt, maar het lijkt steeds aannemelijk dat de SN naam niet uit de *Sranan* naam is voortgekomen.

Dieren met een ABN naam

De *buffel* (S *bofroë*) is de (Amerikaanse) tapir, de *tijger* (S *tigri*) de jaguar en de poema, de *vos* de savannahond en de *haas* (S *ê*) de pakka.

Opmerkelijk is de naam *konijn* voor de goudhaas of agouti. Dit dier heet in het *Sranan* *konikoni*. Dit lijkt afkomstig te zijn van het oud-Engelse *cony* of *coney*, dat in de betekenis van konijn alleen nog voorkomt in verordeningen en in de heraldiek, en in de betekenis van konijnebont nog dialectisch wordt aangetroffen.

Men noemt in Suriname een koe graag een *rund*, hoewel men het eerste woord wel kent.

Enige vogels: *goudvink* (goudtanager), *raaf* (S *lafroë*, ara), *duikelaar* (slangehalsvogel en een soort aalscholver), *zeegans* (S *segansi*, flamingo), *flamingo* (rode ibis), *krombek* (regenwulp) en *dikkop* (S *deki-edë*, geelkruinkwak).

Wurm (S *woron*) betekent zowel worm als rups, net als het Engelse *worm*.

Dieren zonder een ABN naam

Enige zangvogels: *kanarie* (S *kanari*, enige soorten *Euphonia* en andere zangvogeltjes), *kardinaal* (*Pipra aureola*), *putter* (*Molothrus bonariensis minimus*), *roodborstje* (*Leistes militaris*), *spotvogel* (of *spotlijster*, *Mimus gilvus*, de Amerikaanse *mocking bird*).

Andere vogels: *kemphaantje* (S *kepanki*, de ralachtige *Jacana spinosa*), *zeeduif* (S *sedoifi*, de meeuw *Larus atricilla*). Vele grote

en kleine waadvogels, waaronder ook enige snippen, worden *snip* (S *snepi*) genoemd. De naam *papegaai* (S *popokai*) heeft alleen betrekking op de soorten van middelmatige grootte; de grotere noemt men *raaf*, de kleinere parkiet.

Andere dieren: *baars* (allerlei witvisjes die in het *Sranan sriba* heten), *sardientje* of *sardijntje* (*Pellonia flavipinnis*, een visje van riviermonden), *kameleon* (de boomhagedis *Polychrys marmoratus*, in het *Sranan agama*).

Planten met een ABN naam

Citrus: (vrucht van) citrussoorten, i.h.b. sinaasappel boom). In feite is *Citrus* de wetenschappelijke naam van het geslacht waartoe al deze planten behoren. Deze is echter gemeengoed geworden.

Kastanje boom: (vrucht van) een vorm van de broodvrucht boom (niet de vorm die ook *man-van-woord* wordt genoemd).

Snijboon: boon die een Nederlander op grond van de vorm een spercieboon zou noemen; hij moet echter gesneden worden. De Surinaamse *snijboon* en de Nederlandse snij- en spercieboon zijn alle cultuurvormen van *Phaseolus vulgaris* (Papilionaceae).

Peper is Spaanse peper, *reseda* is henna en *riet* is suikerriet.

Planten zonder een ABN naam

Siergewassen: *boterbloem*: *Gloxinia perennis* (Gesneriaceae); *krokus* (vernederlandsing van de wetenschappelijke geslachtsnaam *Crocus*): een soort *Zephyranthus* (Amaryllidaceae); *madeliefje*: *Gynandropsis speciosa* (Capparidaceae); *violetje*: een soort *Torenia* (Scrophulariaceae); *vergeetmij nietje*: *Evolvulus filipes* (Convolvulaceae); *winde*: *Ipomoea carnea* (Convolvulaceae, een niet-windende struik); *gouden regen*: *Cassia fistulosa* (Caesalpinaceae); *jasmijn*: *Tabernaemontana coronaria* (Apocynaceae); *kattestaart*: *Acalypha macrostachya* (Euphorbiaceae); *malva* (eigenlijk de wetenschappelijke naam van een geslacht waarmee in het ABN een aantal vertegenwoordigers daarvan worden aangeduid): *Lippia alba* (Verbenaceae); *denneboom*: een soort *Casuarina* (Casuarinaceae); *sagopalme*: *Cycas revoluta* (Cycadaceae).

Nuttige planten: *ceder* (S *sedre*): de boom *Cedrela odorata* (Meliaceae); *amandel boom* (S *amandra-oedoe*): (vrucht

van) *Terminalia catappa* (Combretaceae); *appel* (S *apra*): (vrucht van) *Syzygium samarangense* (Myrtaceae); *kers(eboom)* (S *kersi*): (vrucht van) *Eugenia uniflora* (Myrtaceae); *pruim*: (vrucht van) *Chrysobalanus icaco* (Chrysobalanaceae); *sterappel*: (vrucht van) *Chrysophyllum cainito* (Sapotaceae); *laurierkers*: (vrucht van) *Chrysophyllum cuneifolium* (Sapotaceae); *olijf*: (vrucht van) *Zizyphus jujuba* (Rhamnaceae); *kalebas* (S *krabasi*): vrucht van de kalebasboom (*Crescentia cujete*, Bignoniaceae); *mispel* (S *mesper*): bijna alle soorten van de familie Melastomataceae en hun vruchten; *oker* (S *okro*): (vrucht van) *Hibiscus esculentus* (Malvaceae), een groente; *kapucijner*: cultuurvorm van *Vigna sinensis* (Papilionaceae); *postelein* (S *posren*, *Talinum triangulare*, Portulacaceae) én *spinazie* (*Basella alba*, Basellaceae) smaken beide ongeveer als postelein.

Hippeastrum puniceum en enige soorten *Crinum* (Amaryllidaceae) worden *lelie* genoemd. *Waterlelie* is *Crinum erubescens*. Met een voorvoegsel komen nog enige andere *lelies* voor onder de sierplanten: *eier-*, *jozef-*, *vlies-* en *klimmende lelie* (Amaryllidaceae), *Braziliaanse* en *gemberlelie* (Zingiberaceae), *zwaardlelie* (Iridaceae).

Overige soorten: *brandnetel* is *Jatropha urens* (Euphorbiaceae), een struikje met gemene stekels, en *duivelsnaaigaren* is *Quamoclit pennata* (Convolvulaceae).

SURINAAMS NEDERLANDSE NAMEN VOOR ORGANISMEN DIE IN HET ABN ANDERS HETEN

Dieren

Witlip is pekari en *witdas* halsband-pekari; het zijn beide ouderwetse woorden. Nog volop in gebruik zijn *lepelbek* voor (roze) lepelaar, *tapijtslang* voor boa en *draagmier* voor parasol- of blad-snijdermier.

Planten

De volgende drie woorden zijn alle ouderwets: *duizendbeenboom* voor mangrove (enige soorten *Rhizophora*), *gideonsappel* voor pompelmoes en *man-van-woord* voor broodvruchtboom

(niet de vorm die *kastanjeboom* wordt genoemd).

De naam *Spaans spek* (*S panspekt*) komt in het ABN niet meer voor sedert de Nederlander de hiermee eertijds aangeduide niet-veredelde vorm van de meloen niet meer kent. In Suriname kent men de vrucht en de naam nog wel.

Arabische koffie (*Coffea arabica*) heet in het SN *Surinaamse koffie*, ter onderscheiding van de gewone koffie (*Coffea liberica*).

Het oud-Nederlandse woord *oranjeboom* wordt nog wel gehoord voor de gewone sinaasappelboom. *Oranje* komt ook verder alleen voor in samenstellingen: *Curaçaose oranje* voor een type mandarijn, *zoete* en *zure oranje* voor twee vormen van de sinaasappel.

Tenslotte: *boomananassen* zijn de grote soorten *Bromeliaceae* die in het wild op bomen groeien.

WOORDEN DIE IN HET ABN IETS GEHEEL ANDERS BETEKENEN

Dieren

Drie zangvogels: *dansmeestertje* (*Volatina jacarina* ssp. *splendens*), *grafrust* (ouderwets, *Mimus gilvus*) en *grenadier* (*Euphonia kajana*).

Verder: *chinees* (*S snēsi*, mensevlo), *scharenslijper* (zingcicade) en *zoutje* (kleine soort kwal).

Planten

Pompon (een type mandarijn), en de sierplanten *biefstuk* (kerstster), *meisjeslippen* (christusdoorn), *bokkepoot* (*Alpinia purpurata*, Zingiberaceae) en *standvastig* (*S stanfasti*, *Gomphrena globosa*, Amaranthaceae).

REST

Dieren

De naam voor de rode brulaap is, evenals in het *Sranan*, *baboen*. In het Engels, waaruit dit woord afkomstig is, betekent *baboon*

echter baviaan. De naam hoort dus thuis bij *buffel*, *tijger*, *haas* e.d.

Hindostaanse boeren in Suriname en in navolging van hen ook de Creolen van Nickerie, spreken van *bull* (E) wanneer ze stier bedoelen, wat wel zal samenhangen met het feit dat dit dier in het Hindi *bail* heet (Staffeleu 1975).

Een ouderwets woord voor ezel is *chamar*, afkomstig uit het Hebreeuws. Ik vond ook de schrijfwijze *gammor*.

Ik ben er niet achter gekomen waarvandaan de vogelnamen *galin* (grote zilverreiger) en *gonini* (harpij of apenarend) komen. De klank doet vermoeden dat het Indiaanse woorden zijn.

Een mug wordt algemeen *musket* genoemd, een woord afkomstig van het Spaans-Portugese en in het Engels onveranderd overgenomen *mosquito*; het *Sranan* woord is *maskita*.

Planten

Een *banaan* (S *bana*) is in Suriname een banaan die niet rauw gegeten kan worden maar eerst moet worden gekookt, gebakken of geroosterd. Een banaan geschikt voor onmiddellijke consumptie heet *bakove* (S *bakba*). Er bestaat ook een *bananebakove*! De banaan is afkomstig uit ZO-Azië en bereikte Amerika via Afrika. De woorden *banaan* en *bakove* zijn beide van Afrikaanse oorsprong, maar de literatuur is niet duidelijk over de details. Opmerkelijk is een citaat in Simons (1958) van Otto Keye (1659): 'De Banantas zijn de Baccones,(), doch vallen die selve langer en drooger noch en zijn niet so milt van smaeck.'

De naam *roodborstje* wordt niet alleen gegeven aan de al genoemde vogel, maar ook aan een vrucht, nl. een type mango met een opvallend rode kleur aan één kant.

Advokaat (S *afkati*) is de naam voor *Persea americana* (Lauraceae) en de vrucht daarvan, die in Nederland (en in het Engels) genoemd wordt bij de Spaanse naam *avocado*.

Een moeilijk geval is de *boulanger*, een wat kortere vorm van de aubergine. Deze naam, ook in gebruik op de Bovenwindse Eilanden, zal wel niets te maken hebben met het Franse woord voor bakker, hetgeen het in feite betekent. Wel lijkt het op het eertijds in Suriname gebruikelijke *béranger* of *bérangère*, dat aansluit bij de Franse volksnaam *béringène*, het Spaanse *berenjena* en het Curaçaose *berehein* of *barrehein*.

Het varentje venushaar heet in het SN *maidenhair* (E), en vroeger hoorde men voor mangrove (*Rhizophora*) de vertaling van het Engelse *oister-tree*: *oesterboom*. *Spier* voor maiskolf is vermoedelijk een vernederlandsing van het Engelse *spire*, dat aar betekent, terwijl ook *koren* voor mais (S *karoë*) overeenkomt met één van de betekenissen van het Engelse *corn*.

Papajagras (S *papajagras*) is de kleine lisdodde, waarvan door de Javanen in Suriname ligmatten gevlochten worden. Javaans *papaja*, overgenomen in het *Sranan*, betekent ligmat.

De recent ingevoerde *Pinus caribaea*, een den, wordt door iedereen *pinus* genoemd, waardoor de naam *denneboom* gereserveerd blijft voor de al veel langer aanwezige *Casuarina*.

Het Maleise *padi* is in Azië geoogste rijst nog in de halm of althans ongedorst. In Suriname is het geoogste en gedorst, maar nog niet gepelde rijst.

LITERATUUR

Ahlbrinck C.ss.R., W., 1931. Encyclopaedie der Karaïben. *Verhand. Kon. Ned. Akad. Wetensch. Amsterdam, afd. Letterk. N.S.* 27 (1), 556 pp.

Benjamins, H.D. & Snelleman, J.F. (red.), 1914-1917. *Encyclopaedie van Nederlandsch West-Indië*. 's-Gravenhage/Leiden.

Bruggencate, K. ten, 1962. *Engels woordenboek — Engels-Nederlands*. 16e druk. Groningen.

Dale, van, 1970. *Groot woordenboek der Nederlandse taal*. 2 delen. 9e druk. 's-Gravenhage.

Echteld, J.J.M., 1961. *The English words in Sranan*. Diss. Universiteit van Amsterdam. Groningen.

Haverschmidt, F., 1958. *Birds of Surinam*. Londen/Edinburgh.

Onions, C.T. (red.), 1967. *The shorter English dictionary on historical principles*. 3e druk, herdruk 1967. Oxford.

Ostendorf, F.W., 1962. Nuttige planten en sierplanten in Suriname. *Bull. Landbouwproefstation Suriname* 79, 325 pp.

Simons, R.D., 1958. Bananen en bacoven. *Djogo* 1 (2), p. 2-4.

Staffeleu, P., 1975. Surinaamse zoogdiernamen. *Zool. Bijdragen RMNH Leiden* 18, 74 pp.

Vermeulen, Frater J., 1961. *Dierkunde voor Suriname*. 5e druk. Paramaribo.

Woordenboek der Nederlandse taal. 's-Gravenhage/Leiden.

Woordenlijst van de Nederlandse taal, 1954. 's-Gravenhage.

Woordenlijst van het Sranan-tongo, 1961. Paramaribo.

Schrijver is dank verschuldigd aan de heer G.W. Noldus voor het krities door-nemen van de tekst.

Dr. J. van Donselaar
Hasebroeklaan 1, Bilthoven.